

A. NHỮNG VẤN ĐỀ CHUNG

I – VỀ CHƯƠNG TRÌNH ĐỊA LÍ LỚP 10 NÂNG CAO

1. Mục tiêu

a) Chương trình môn Địa lí lớp 10 nâng cao ở trường trung học phổ thông (THPT) có mục tiêu chung chủ yếu là :

– Góp phần hoàn thiện học vấn phổ thông cho học sinh (HS), đáp ứng mục tiêu giáo dục và phát triển con người Việt Nam trong thời kì công nghiệp hoá và hiện đại hoá đất nước ;

– Củng cố và tiếp tục phát triển ở mức độ nhất định các năng lực chính mà HS đã được hình thành ở bậc Trung học cơ sở (THCS), bao gồm :

- + Năng lực hành động có hiệu quả, trên cơ sở những kiến thức, kĩ năng, phẩm chất đã có trong quá trình học tập, rèn luyện và giao tiếp.
- + Năng lực hợp tác, phối hợp hành động trong học tập và đời sống.
- + Năng lực sáng tạo, có thể thích ứng với những thay đổi trong cuộc sống.
- + Năng lực tự khẳng định bản thân.

b) Chương trình Địa lí lớp 10 nâng cao có một số mục tiêu cụ thể chính sau đây :

– Nâng vững kiến thức phổ thông, cơ bản về :

+ Trái Đất với ý nghĩa là môi trường sống của con người (các thành phần cấu tạo và tác động qua lại của chúng, một số quy luật chủ yếu của lớp vỏ địa lí).

+ Dân cư cùng các hoạt động của dân cư trên Trái Đất cũng như mối quan hệ giữa dân cư và hoạt động sản xuất với môi trường.

– Củng cố và tiếp tục phát triển các kĩ năng :

+ Kĩ năng quan sát, nhận xét, phân tích, tổng hợp, so sánh các sự vật, hiện tượng địa lí cũng như sử dụng bản đồ, biểu đồ, số liệu thống kê.

+ Kĩ năng thu thập, trình bày các thông tin địa lí.

+ Kĩ năng vận dụng kiến thức, ở mức độ nhất định, để giải thích các sự vật, hiện tượng địa lí.

- Về thái độ – tình cảm, góp phần làm cho HS :
- + Có tình yêu thiên nhiên, con người cũng như có ý thức và hành động thiết thực bảo vệ môi trường xung quanh.
- + Có ý thức quan tâm đến một số vấn đề liên quan đến địa lí học ở trong và ngoài nước.

2. Cấu trúc

a) Chương trình Địa lí ở trong trường phổ thông được thiết kế theo hướng đồng tâm. Các kiến thức về địa lí đại cương (tự nhiên và kinh tế – xã hội), thế giới (khu vực và các nước), Việt Nam được học thành một số bài ở bậc Tiểu học (trong môn học Tự nhiên và xã hội, môn Lịch sử và Địa lí), rồi trở thành một môn học ở bậc THCS và được hoàn thiện ở bậc THPT. Vì vậy, chương trình Địa lí 10 nâng cao một mặt có sự tiếp nối, nâng cao các kiến thức trước hết ở bậc THCS và mặt khác, kế thừa có chọn lọc chương trình hiện hành, nhất là chương trình phân ban thí điểm trước đây (Ban Khoa học xã hội).

b) Về cấu trúc, chương trình Địa lí lớp 10 nâng cao cung cấp hệ thống kiến thức địa lí đại cương, bao gồm 2 phần là Địa lí tự nhiên đại cương và Địa lí kinh tế – xã hội đại cương.

– Phần Địa lí tự nhiên đại cương gồm 7 chương : 1) Bản đồ ; 2) Vũ Trụ, các vận động chính của Trái Đất trong Vũ Trụ ; 3) Cấu tạo của Trái Đất và thạch quyển ; 4) Khí quyển ; 5) Thuỷ quyển ; 6) Thổ nhưỡng và sinh quyển ; 7) Một số quy luật chủ yếu của lớp vỏ địa lí.

Để giúp cho HS học tập tốt môn Địa lí, các kiến thức về bản đồ có ý nghĩa đặc biệt quan trọng. Chúng được sử dụng không chỉ đối với lớp 10, mà còn cho cả lớp 11, 12. Kế thừa những kiến thức đã có về bản đồ học ở THCS, chương trình này làm nổi bật các phương pháp chiếu hình bản đồ cơ bản, cũng như một số phương pháp biểu hiện các đối tượng địa lí trên bản đồ và một vài thành tựu có liên quan hiện nay (ảnh viễn thám, hệ thống thông tin địa lí) với những ứng dụng của chúng.

Phần Địa lí tự nhiên đại cương chủ yếu khái quát các hiện tượng, quá trình địa lí tự nhiên, nêu ra một số quy luật và những tác động của chúng về mặt địa lí. Phần này một mặt bổ sung, nâng cao những kiến thức về địa lí tự nhiên đại cương ở THCS và mặt khác, làm tiền đề cho việc học phần địa lí kinh tế – xã hội đại cương tiếp theo.

- Phần Địa lí kinh tế – xã hội đại cương bao gồm 6 chương : 1) Địa lí dân cư ;
- 2) Cơ cấu nền kinh tế và một số chỉ tiêu đánh giá ; 3) Địa lí nông nghiệp ;
- 4) Địa lí công nghiệp ; 5) Địa lí dịch vụ ; 6) Môi trường và sự phát triển bền vững.

Chương trình phần này có một vài nội dung gần giống với chương trình lớp 10 hiện hành và về đại thể, tương tự như chương trình thí điểm lớp 10 – ban Khoa học xã hội trước đây. Điểm khác biệt chủ yếu là lượng kiến thức được sắp xếp hệ thống hơn, cập nhật hơn. Nội dung của chương trình nhằm trang bị cho HS hệ thống kiến thức cơ bản, cập nhật về địa lí kinh tế – xã hội đại cương và là cơ sở cho việc tiếp thu kiến thức trong chương trình Địa lí lớp 11 và lớp 12.

c) Về thời lượng, chương trình Địa lí lớp 10 nâng cao được phân bố 2 tiết/tuần trong 35 tuần của cả năm học. Thời lượng cụ thể cho từng phần học như sau :

- Phần Địa lí tự nhiên đại cương : 30 tiết, bao gồm 24 tiết lý thuyết và 6 tiết thực hành.
- Phần Địa lí kinh tế – xã hội đại cương : 32 tiết, bao gồm 24 tiết lý thuyết và 8 tiết thực hành.
- Ôn tập và kiểm tra : 8 tiết.

3. Một số điểm cần lưu ý trong chương trình Địa lí lớp 10 nâng cao

a) Chương trình Địa lí lớp 10 nâng cao gồm phần Địa lí tự nhiên đại cương và phần Địa lí kinh tế – xã hội đại cương. Trong cả 2 phần này, phần Địa lí tự nhiên đại cương được coi là khó hơn. Cái khó được thể hiện ở hai mặt : thứ nhất, các sự vật cũng như hiện tượng địa lí tự nhiên vốn đã rất phức tạp ; và thứ hai, bản thân HS lớp 10 cũng còn những hạn chế nhất định về lứa tuổi, trình độ nhận thức.

b) Chương trình Địa lí lớp 10 nâng cao chú trọng nhiều đến việc rèn luyện kỹ năng thực hành cho HS. Số tiết thực hành trong cả chương trình là 14 trên tổng số 58 tiết học, chiếm tỉ lệ gần 22,6%.

Ở trên lớp, giáo viên (GV) dạy 1 tiết lý thuyết có lẽ dễ dàng hơn so với dạy 1 tiết thực hành. Vì thế, đối với các tiết học thực hành, GV cần phải đầu tư nhiều hơn, kể từ khâu chuẩn bị giáo án, đồ dùng dạy học cho đến khâu hướng dẫn thực hành trên lớp.

II – VỀ SÁCH GIÁO KHOA ĐỊA LÍ 10 NÂNG CAO

1. Cấu trúc

a) Sách giáo khoa (SGK) Địa lí lớp 10 nâng cao được biên soạn dựa trên cơ sở chương trình Địa lí lớp 10 nâng cao đã được Bộ trưởng Bộ Giáo dục và Đào tạo ký ban hành.

Có thể ví chương trình như bộ khung của một ngôi nhà, còn viết SGK giống như việc xây dựng, hoàn thiện để có một ngôi nhà hoàn chỉnh. Chính vì lẽ đó, cấu trúc của SGK về cơ bản là cấu trúc do chương trình quy định.

b) Về cấu trúc, SGK *Địa lí 10* nâng cao có 2 phần gồm 13 chương và 58 bài (trong đó có 44 bài lý thuyết và 14 bài thực hành).

Để bám sát chương trình và đảm bảo thuận lợi cho việc giảng dạy của GV cũng như học tập của HS, các phần – chương – bài trong SGK được biên soạn tương ứng với các phân – mục – nội dung cụ thể của chương trình. Như vậy, trong SGK mỗi phần có nhiều chương, mỗi chương có nhiều bài. Mỗi bài gắn với một nội dung cụ thể do chương trình đưa ra.

c) Với cách sắp xếp như trên, SGK *Địa lí 10* nâng cao có cấu trúc cụ thể như sau :

Phần	Chương	Số tiết	Trong đó	
			Lý thuyết	Thực hành
I – Địa lí tự nhiên đại cương	1. Bản đồ	5	4	1
	2. Vũ Trụ, các vận động chính của Trái Đất trong Vũ Trụ và các hệ quả của chúng	3	2	1
	3. Cấu tạo của Trái Đất. Thạch quyển	5	4	1
	4. Khí quyển	6	5	1
	5. Thuỷ quyển	5	4	1
	6. Thổ nhưỡng quyển và sinh quyển	4	3	1
	7. Lớp vỏ địa lí. Các quy luật của lớp vỏ địa lí	2	2	0
II – Địa lí kinh tế – xã hội đại cương	8. Địa lí dân cư	6	4	2
	9. Cơ cấu nền kinh tế và một số chỉ tiêu đánh giá	3	2	1
	10. Địa lí nông nghiệp	5	4	1
	11. Địa lí công nghiệp	6	5	1
	12. Địa lí dịch vụ	5	4	1
	13. Môi trường và sự phát triển bền vững	3	2	1

2. Nội dung

a) Nội dung SGK *Địa lí 10 nâng cao* đảm bảo tính kế thừa và phát triển, tính phổ thông, cơ bản, hiện đại, cập nhật và có phần nâng cao so với mặt bằng chuẩn của THPT nhằm đáp ứng mục tiêu của môn học.

b) Nội dung SGK *Địa lí 10 nâng cao* bao gồm 2 phần kiến thức về địa lí tự nhiên đại cương và về địa lí kinh tế – xã hội đại cương.

Dù ở phần kiến thức nào, nội dung của nó cũng đều được thể hiện qua kênh chữ, kênh hình và các câu hỏi, bài tập.

– Kênh chữ là phần quan trọng trong SGK *Địa lí 10 nâng cao*. Thông qua kênh này, các khái niệm cơ bản, định nghĩa, quy luật... được trình bày, giúp cho HS nhận thức được nội dung chính của bài học.

– Kênh hình trong SGK *Địa lí 10 nâng cao* tương đối phong phú, đa dạng với các bản đồ (lược đồ), biểu đồ và tranh ảnh. Đây không phải là các hình ảnh minh họa đơn thuần, mà chính là một nội dung không thể thiếu, được gắn chặt với kênh chữ. Nhờ kênh hình, HS một mặt nắm chắc hơn các sự vật, hiện tượng địa lí và mặt khác, có thể rèn luyện khả năng tư duy và kĩ năng địa lí.

– Các câu hỏi, bài tập cũng là một bộ phận hữu cơ trong SGK *Địa lí 10 nâng cao*. Các câu hỏi thường dưới 2 dạng : dạng câu hỏi xen kẽ trong bài và dạng câu hỏi, bài tập ở cuối mỗi bài. Các câu hỏi này mục đích nhằm phát huy tích cực và khả năng tư duy địa lí của HS, tuy mức độ có khác nhau. Dạng câu hỏi, bài tập ở cuối mỗi bài có tác dụng giúp cho HS hệ thống hoá kiến thức và rèn luyện kĩ năng địa lí.

3. Phương pháp dạy học

a) SGK *Địa lí 10 nâng cao* đã thể hiện tương đối rõ sự đổi mới về phương pháp dạy học ở trường phổ thông.

Bên cạnh phần kiến thức, SGK đã chú trọng đến việc định hướng phương pháp dạy học trên tinh thần đổi mới theo những đặc trưng của môn học nhằm góp phần phát huy cao độ tính tích cực, chủ động, sáng tạo của HS. Những điều

đó, trong chừng mực nhất định, được thể hiện qua việc giảm thiểu kẽm chữ, tăng cường kẽm hình và câu hỏi, bài tập.

b) Việc đổi mới phương pháp dạy học (PPDH) Địa lí thật sự có kết quả phụ thuộc nhiều vào đội ngũ GV.

Vì vậy, trong quá trình giảng dạy, GV nên vận dụng không chỉ các PPDH truyền thống, mà cả một số PPDH hiện đại như PPDH hợp tác (PPDH cùng tham gia), PPDH giải quyết vấn đề... trên cơ sở sử dụng các thiết bị dạy học nhằm giúp cho HS biết cách tự học, hợp tác trong học tập, tích cực, chủ động sáng tạo trong việc phát hiện và giải quyết vấn đề vừa có được hệ thống kiến thức cơ bản, vừa rèn luyện được các năng lực hành động.

Về việc tổ chức dạy học, nên áp dụng một cách linh hoạt, phối hợp giữa các hình thức dạy học cá nhân với dạy học theo nhóm nhỏ hay theo lớp, giữa dạy học ở trong với ngoài lớp học, giữa dạy học ở trong nhà trường với ngoài xã hội.

4. Kiểm tra, đánh giá kết quả học tập

a) Yêu cầu của việc đánh giá là phải toàn diện, khách quan, chính xác và có tác dụng điều chỉnh hoạt động dạy học, động viên sự cố gắng học tập của HS. Nội dung đánh giá bao gồm cả kiến thức, kỹ năng và các phẩm chất nhân cách khác. Tuy nhiên, trước hết nên tập trung vào việc đánh giá về kiến thức và kỹ năng, bằng cách sắp xếp cả hai nội dung này trong mỗi lần kiểm tra.

b) Về hình thức kiểm tra đánh giá, nên đa dạng hoá các loại hình như tự luận, trắc nghiệm, hoặc kết hợp cả hai nhằm tạo điều kiện để HS bộc lộ rõ các năng lực xử lý thông tin, giải quyết vấn đề, độc lập sáng tạo...

5. Một số điểm cần lưu ý

a) Ở SGK *Địa lí 10 nâng cao*, phần Địa lí tự nhiên đại cương là phần tương đối khó. Trong quá trình biên soạn, SGK đã có sự tiếp nối và phát triển những kiến thức mà HS đã học từ THCS. Với cách tiếp cận này, những nội dung đã được trình bày kỹ ở THCS thì về nguyên tắc sẽ không được lặp lại trong SGK *Địa lí 10 nâng cao*. Vì thế, khi giảng dạy, GV nên tạo điều kiện cho HS tái hiện các kiến thức đã có ở THCS.

Nội dung phần Địa lí kinh tế – xã hội đại cương cũng tương đối đa dạng và được coi là khá mới mẻ đối với HS. Để chuyển tải hết kiến thức trong từng bài học, GV nên yêu cầu HS chuẩn bị trước bài mới và dành thời gian thích đáng cho việc học ở nhà.

b) Trong SGK *Địa lí 10 nâng cao* có 14 bài thực hành. Mỗi bài thực hành có những yêu cầu nhất định, đòi hỏi HS phải đạt được. Đây là lớp đầu cấp nên việc thực hành phải được thực hiện kĩ lưỡng, chu đáo từ cả hai phía thầy và trò, nhằm giúp cho HS có được một số kĩ năng cần thiết làm cơ sở cho việc học tập môn Địa lí ở lớp 11 và lớp 12.

c) Vấn đề khó nhất hiện nay là việc đổi mới PPDH. Trên cơ sở những định hướng về PPDH trong SGK *Địa lí 10 nâng cao*, cần tăng cường khai thác kênh hình, bảng biểu thống kê, các câu hỏi – bài tập, và mặt khác, đa dạng hoá các PPDH tuỳ theo từng bài cụ thể để đạt được hiệu quả cao nhất.